

Õiguskantsler

Teie 28.05.2015 nr

Meie 01.07.2015 nr 6-1/150790/1502945

**Seisukoht vastuolu mittetuvastamise kohta
Kinnipeetava töötamine ja vangistusest vabanenu sotsiaaltagatised**

Austatud []

Pöördusite 01.06.2015 taaskord õiguskantsleri poole vangistusseaduse (VangS) § 37 lõikes 1 sisalduva kinnipeetava töökohustuse küsimuses ning olete endiselt seisukohal, et see on vastuolus Eesti Vabariigi põhiseaduse (PS) § 29 lõikega 2.

Viitate seejuures Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) lahendile Stummer vs. Austria¹, millest loete muuhulgas välja, et liikmesriigil on kohustus tagada pikaajalise vangistuse ajal tehtud töö eest vanglast vabanenud isikutele igakuised sissetulekud erinevate sotsiaaltoetuste süsteemide kaudu. Leiate, et kuivõrd Eesti ei taga vangistusest vabanenule sissetulekut, mis on ligilähedane töötule makstavate tasudega, siis tuleb kinnipeetava töökohustust pidada sunniviisiliseks tööks.

Võtan Teie argumentatsiooni teadmiseks, kuid jään oma 22.05.2015 kirjas nr 6-1/150605/1502316 väljendatud seisukoha juurde ning leian, et VangS § 37 lõikes 1 sätestatud kinnipeetava töökohustus ei ole Teie osutatud asjaoludel vastuolus PS § 29 lõikega 2.

Lahendis Stummer vs. Austria märkis EIK, et majanduslike ja sotsiaalsete meetmete osas on liikmesriikidel lai kaalutlusulatus. Mis on majanduslikus ja sotsiaalses plaanis konkreetsele ühiskonnale parim, on EIK-st pädevamad hindama riigid ise. EIK aktsepteerib riikide seadusandjate poliitilisi valikuid, kui need ei ole ilmselgelt ebamõistlikud.²

Viidatud lahendis asus EIK seisukohale, et vanglas tehtud töö on oma iseloomult vabaduses tehtavast tööst erinev.³ Samas leidis EIK, et mis puudutab töötava kinnipeetava lülitamist pensionisüsteemi, siis on töötav kinnipeetav sarnases olukorras vabaduses töötava inimesega.⁴ Sellegipoolest aktsepteeris EIK Austria võimude põhjendusi ning asus seisukohale, et töötava

¹ EIK 07.07.2011 otsus kaebuses nr 37452/02.

² Samas, p 89.

³ Samas, p 93.

⁴ Samas, p 95.

kinnipeetava pensionisüsteemist välja jätmise eesmärgid – majandusliku efektiivsuse ja pensionisüsteemi järjepidevuse säilitamine – on legitiimsed.⁵ EIK märkis, et kuigi kaebajal ei olnud õigust saada vanaduspensionit, ei jäetud teda ilma sotsiaalsetest tagatistest (nt sai kaebaja pärast vanglast vabanemist mh töötuskindlustushüvitist). Tulenevalt konkreetse kaasuse asjaoludest, leidis EIK, et vanglas töötamisega seotud Austria sotsiaalsete tagatiste süsteem kogumis ei olnud ilmselgelt ebamõistlik. EIK osutas, et kuigi Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitusena REC(2006)2 kinnitatud „Euroopa vanglareeglistiku“⁶ p 26.17 ütleb, et võimalusel tuleb töötavad kinnipeetavad lülitada riiklikku sotsiaalsüsteemi, ei saa seda käsitleda Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni art 4 lõikes 3 sisalduva kohustusena.⁷

Mis puudutab Eestis isiku toetamist pärast vanglast vabanemist, siis näeb VangS § 44 lg 2 ja lg 3 ette kinnipeetavale kohustuslikuna vabanemise fondi hoiustamise kuni kolmekordse Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuutöötasu alammäära täitumiseni. Vabariigi Valitsuse 28.11.2013 määruse nr 166 „Töötasu alammäära kehtestamine“ § 1 lg 2 kohaselt on alates 01.01.2015 kuutasu alammääraks täistööajaga töötamise korral 390 eurot. VangS § 44 lg 4 võimaldab kinnipeetaval koguda vabanemise fondi VangS § 44 lõikes 3 ettenähtust suuremas summas. Sellise fondi eesmärgiks on soodustada kinnipeetava võimalikult n-õ valutut sulandumist ühiskonda vahetult pärast karistusaja lõppemist.

VangS § 75 lg 4 ja lg 4² näeb ette vabanevale kinnipeetavale ühekordse toetuse maksmist olukorras, kus isikul puuduvad vabanemisel igasugused rahalised vahendid või isikule väljamakstav summa jääb alla Justiitsministri 25.01.2001 määruse nr 11 „Kinnipeetava vanglast vabastamise kord“ §-s 23¹ sätestatud toetuse määra. Kui kinnipeetava isikuarvelt väljamakstav summa on väiksem toetuse määra, siis makstakse kinnipeetavale ühekordset toetust kehtestatud määra ja isikuarvelt väljamakstava summa vahe ulatuses.

VangS § 60 lg 1 järgi abistatakse kinnipeetava vabastamise ettevalmistamisel kinnipeetavat tema majanduslike ja isikliku elu korraldamisega seonduvate küsimuste lahendamisel, samuti dokumentide vormistamisel. Kinnipeetavat informeeritakse tema võimalustest saada toetust üldise sotsiaalhoolekande raames. Sama sätte lg 2 kohaselt edastatakse kinnipeetava vabastamise ettevalmistamisel andmed pärast vabanemist sotsiaalhoolekannet vajava kinnipeetava kohta kinnipeetava või tema perekonna elukohajärgsele valla- või linnavalitsusele ja selgitatakse välja konkreetse abi saamise võimalused.

Kinnipidamiskohast vabanenutele toetuse ja teenuste osutamine on eraldi ära märgitud sotsiaalhoolekande seaduse (SHS) §-s 28. Nimetatud sätte ütleb sõnaselgelt, et kinnipidamiskohast vabanenutele ja teistele sotsiaalabi vajavatele isikutele osutatakse vastavalt nende vajadustele SHS-s ettenähtud sotsiaalteenuseid või antakse sotsiaaltoetusi või vältimatut sotsiaalabi, samuti osutatakse abi töö leidmisel, määratakse tugiisik, vajadusel luuakse varjupaigad. Sotsiaalteenused on loetletud SHS §-s 10. Nende hulgas on ka nt eluasemeteenus ehk sotsiaalkorteri üürimise võimalus.

⁵ Viide 1, p 98.

⁶ Riigikohus on osutanud, et tegemist on soovitusliku iseloomuga instrumendiga, mis ei ole õiguslikult siduv ning seda tuleb käsitleda eesmärkide ja põhimõtetenä, mille täitmise poole püüelda ja millest võimaluse korral juhinduda Eesti õigusaktide tõlgendamisel ja rakendamisel. Vt viimati RKPKJ 31.12.2014 otsus nr 3-4-1-50-14, p 32.

⁷ Viide 1, p 132.

Üks olulisematest sotsiaaltoetustest on SHS §-s 22 jj nimetatud toimetulekutoetus, mille üldpõhimõtteks on, et seda makstakse kõigile, kelle sissetulek jääb pärast eluruumi alaliste kulude mahaarvamist alla toimetulekupiiri. SHS § 9 lg 4 järgi on kinnipidamiskohast vabanenud isikule sotsiaalteenuste, sotsiaaltoetuste, vältimatu sotsiaalabi ja muu abi andmise korraldajaks valla- või linnavalitsus, kelle halduspiirkonnas isik viimati elas, või kui tema perekonnaliikmed vahetasid elukohta, siis nende juurde elama asumisel perekonnaliikmete elukohajärgne valla- või linnavalitsus. VangS § 60 lg 3 kohaselt olukorras, kui kinnipeetava või tema perekonna elukoht pole teada või kui kinnipeetav ei soovi pöörduda tagasi oma endisesse elukohta, edastatakse andmed pärast vabanemist sotsiaalhoolekannet vajava kinnipeetava kohta mõnele teisele valla- või linnavalitsusele, arvestades võimaluse korral kinnipeetava soove elukoha valikul.

Pärast vanglast vabanemist on isikul võimalik tööturuteenuste ja –toetuste seaduse (TTTS) §-s 6 sätestatud tingimustel võtta end töötajana arvele Eesti Töötukassas. TTTS § 10 lg 1 ja lg 4 p 5 järgi koostatakse töötule individuaalne töötusimiskava, mille käigus hinnatakse muuhulgas töötule võimalusi leida tööd sõltuvalt töötule kuulumisest riskirühma. Sama sätte lg 5 p 3 käsitleb riskirühmana ka töötuna arvelevõtmisele eelnenud 12 kuu jooksul vanglast vabanenud töötut. Sellest johtuvalt arvestatakse töötusimiskava koostamisel vanglast vabanenud töötut töölesaamise võimalike raskustega ning teadvustatakse, et vanglast vabanenu võib vajada töötusinguil põhjalikumat nõustamist jmt abi.

Töötukindlustuse seaduse (TKindLS) § 40 lg 2 p 4 järgi ei maksta töötuskindlustusmakset sotsiaalmaksu seaduse (SMS) §-s 3 nimetatud summadelt. SMS § 3 p 8 järgi ei maksustata sotsiaalmaksuga summasid, mida makstakse isikule, kes viibib kohtuotsuse alusel kinnipidamiskohas. Seega ei arvata vanglas töötamise aega TKindLS § 7 lg 1 nimetatud töötuskindlustustaaži hulka ning vanglas töötaval kinnipeetaval ei ole õigust saada pärast vabanemist TKindLS § 6 alusel töötuskindlustushüvitist.

Küll aga on vanglast vabanenud töötul õigus saada töötutoetust. Vastavalt TTTS § 26 lõikele 1 on töötutoetust õigus saada töötul, kes on töötuna arvelevõtmisele eelnenud 12 kuu jooksul olnud vähemalt 180 päeva hõivatud tööga või tööga võrdsustatud tegevusega, välja arvatud sama sätte lõikes 4 loetletud juhud, ja kelle kuu sissetulek on väiksem 31-kordsest töötutoetuse päevamäärast. TTTS § 26 lg 4 p 5 ütleb, et varasemat tööga või tööga võrdsustatud tegevusega hõivatust ei nõuta töötult, kes on töötuna arvelevõtmisele eelnenud 12 kuu jooksul vähemalt 180 päeva olnud vahi all või kandnud karistust vanglas või arestimajas. Seega sätestab TTTS § 26 vanglast vabanenud töötule olulise soodustuse võrreldes vabaduses viibiva töötuga.

Samuti näeb TTTS § 18 lg 1 ette tööandjale palgatoetuse maksmise. Sama sätte lg 2 p 4 järgi saab palgatoetusega rakendada tööle töötut, kes on töötuna arvelevõtmisele eelnenud 12 kuu jooksul vanglast vabanenud. Ka siin on riik astunud positiivseid samme soodustamiseks vanglast vabanenud isiku töölesaamist.

Vanglast vabanenul, kes on riikliku pensionikindlustuse seaduse (RPKS) § 7 lg 1 järgi jõudnud pensioniikka ning kellel on 15 aastat Eestis omandatud pensionistaaži, on õigus vanaduspensionile. Vastavalt RPKS § 28 lõikele 1 arvatakse pensioniõigusliku staaži hulka tegevuse aeg, kui tööandja oli kohustatud maksma sotsiaalmaksu. SMS § 3 p 8 järgi ei

maksustata sotsiaalmaksuga summasid, mida makstakse isikule, kes viibib kohtuotsuse alusel kinnipidamiskohas. Seega ei loeta vanglas töötamise aega pensionistaaži hulka.

Sõltuvalt vanglakaristuse pikkusest ei ole välistatud vanglast vabanenud isikul vajaliku pensionistaaži kogumine ning vanaduspensioni saamine. Isik võis vajaliku staaži koguda enne vanglasse sattumist või kogub seda edasi pärast vanglast vabanemist. RPKS § 7 lõikes 1 sätestatud tingimustele mittevastamisel ei ole vanglast vabanenud ja pensioniikka jõudnud isikud jäetud aga ilma igasuguse toetuseta, vaid neil on võimalik RPKS § 22 alusel saada rahvapensionit ja vajadusel ka SHS-s ette nähtud toetusi ja teenuseid.

Eeltoodut silmas pidades olen seisukohal, et vanglast vabanenud isikud, sh vanglas töötanud isikud, ei ole jäetud välja riiklikust sotsiaalsüsteemist nagu väidate olevat. Vastupidi, toetamaks vanglast vabanenud isikute ühiskonda naasmist ja õiguskuuleka elu alustamist, on teatud osas vanglast vabanenutele ette nähtud soodsamad sotsiaalsed meetmed võrreldes vabaduses viibivate isikutega.

Lugupidamisega

Ülle Madise